

journal homepage:

<https://topjournals.uz/index.php/jsru>**SOCIO-POLITICAL, CULTURAL AND SPIRITUAL LIFE OF CENTRAL ASIA AND IRAN IN THE X-XI CENTURIES.*****Madina A. Chorjeva****Lecturer**Bukhara State Medical Institute**Bukhara, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: cultural, spiritual, social, political life, culture, Iran, Central Asia, Samanids, flowering of culture, literature.

Received: 25.03.22**Accepted:** 27.03.22**Published:** 29.03.22

Abstract: In the X-XI centuries, the power of the Samanid, Karakhanid and Khorezmshah dynasties was established in Central Asia. There is a tradition of patronage of science and culture on the part of local rulers. Many of them favored spirituality and enlightenment, which prompted them to patronage. The socio-economic interests of the peoples of the region in connection with the formation of local centralized states also dictated the need for the development of material and spiritual culture. There is an intensive development of architecture based on scientific calculation, innovation and progressive trends in architecture. Madrasahs, mosques, libraries, rabats, shelters, caravanserais, palaces are being built. Receives a strong impetus to the development of crafts and folk arts and crafts, processing of rocks. Strong bridges are being built, irrigation facilities are being built. Oral folk art-folklore is developing, literary languages of local peoples are being formed. "Madrese" in Arabic means a building, a place where training sessions are held. The madrasahs created in the large cities of the region served as a higher educational institution where religious knowledge and secular sciences were taught. In Khorezm and Shash, devices were built to observe the heavenly bodies.

X-XI-ASRLARDA O'RTA OSIYO VA ERONNING IJTIMOIIY-SIYOSIY, MADANIY-MA'NAVIY HAYOTI**Madina A. Choriyeva***O'qituvchi**Buxoro davlat tibbiyot instituti**Buxoro, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: madaniy, ma'naviy, ijtimoiy, siyosiy hayot, madaniyat, Eron, O'rta Osiyo, Somoniylar, madaniyat gullashi, adabiyot.

Annotatsiya: X-XI asrlarda O'rta Osiyoda Somoniylar, Qoraxoniylar va Xorazmshohlar sulolalarining hokimiyati o'rnatildi. Mahalliy hukmdorlar tomonidan fan va madaniyatga homiylik qilish an'anasi mavjud. Ularning ko'pchiligi ma'naviyat va ma'rifatni qo'llab-quvvatlagan, bu esa ularni homiylikka undagan. Mahalliy markazlashgan davlatlarning tashkil topishi munosabati bilan mintaqa xalqlarining ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlari ham moddiy va ma'naviy madaniyatni rivojlantirish zaruriyatini taqozo etdi. Arxitekturaning ilmiy hisob-kitob, innovatsiya va ilg'or tendensiyalarga asoslangan jadal rivojlanishi kuzatilmoqda. Madrasalar, masjidlar, kutubxonalar, rabotlar, boshpanalar, karvonsaroylar, saroylar qurilmoqda. Hunarmandchilik va xalq amaliy san'ati, qoyalarni qayta ishlash rivojiga kuchli turtki bo'ladi. Mustahkam ko'priklar qurilmoqda, irrigatsiya inshootlari qurilmoqda. Og'zaki xalq og'zaki ijodi - folklor rivojlanmoqda, mahalliy xalqlarning adabiy tillari shakllanmoqda.

“Madresa” arabchada o'quv mashg'ulotlari o'tkaziladigan bino, joy degan ma'noni anglatadi. Viloyatning yirik shaharlarida tashkil etilgan madrasalar diniy bilimlar va dunyoviy fanlar o'qitiladigan oliy o'quv yurti vazifasini o'tagan. Xorazm va Shoshda osmon jismlarini kuzatish uchun asboblari qurilgan.

**СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ, КУЛЬТУРНАЯ И ДУХОВНАЯ ЖИЗНЬ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ИРАНА В X-XI ВВ.****Мадина А. Чориева**

Преподаватель

Бухарский государственный медицинский институт

Бухара, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: культурная, духовная, социальная, политическая жизнь, культура, Иран, Средняя Азия, Саманиды, расцвет культуры, литература.

Аннотация: В X-XI веках в Средней Азии устанавливается власть династий Саманидов, Караханидов и Хорезмшахов. Складывается традиция покровительства науке и культуре со стороны местных правителей. Многие из них благосклонно относились к духовности и просвещению, что побуждало их к меценатству. Общественно-экономические интересы народов региона в связи с образованием местных централизованных государств также диктовали потребность в развитии материальной и духовной культуры. Здесь происходит интенсивное развитие зодчества, основанного на научном расчете, новаторстве и прогрессивных тенденциях в архитектуре. Строятся медресе, мечети, библиотеки, рабаты, приюты, караван-сарай, дворцы. Получает сильный толчок развитие ремесел и народно-прикладного искусства, обработка горных пород. Возводятся прочные мосты, строятся ирригационные сооружения. Развивается устное народное творчество-фольклор, формируются литературные языки местных народов. "Медресе" в переводе с арабского означает здание, место, где проводятся учебные занятия. Созданные в крупных городах региона медресе выполняли роль высшего учебно-заведения, где преподавались религиозные знания и светские науки. В Хорезме и Шаше были сооружены устройства по наблюдению за небесными светилами.

KIRISH

X-XI asrlarda O'rta Osiyoda Somoniylar, Qoraxoniylar va Xorazmshohlar sulolalarining hokimiyati o'rnatildi. Mahalliy hukmdorlar tomonidan fan va madaniyatga homiylik qilish an'anasi mavjud. Ularning ko'pchiligi ma'naviyat va ma'rifatni qo'llab-quvvatlagan, bu esa ularni homiylikka undagan. Mahalliy markazlashgan davlatlarning tashkil topishi munosabati bilan

mintaqa xalqlarining ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlari ham moddiy va ma'naviy madaniyatni rivojlantirish zaruriyatini taqozo etdi. Arxitekturaning ilmiy hisob-kitob, innovatsiya va ilg'or tendentsiyalarga asoslangan jadal rivojlanishi kuzatilmoqda. Madrasalar, masjidlar, kutubxonalar, rabotlar, boshpanalar, karvonsaroylar, saroylar qurilmoqda. Hunarmandchilik va xalq amaliy san'ati, qoyalarni qayta ishlash rivojiga kuchli turtki bo'ladi. Mustahkam ko'priklar qurilmoqda, irrigatsiya inshootlari qurilmoqda. Og'zaki xalq og'zaki ijodi - folklor rivojlanmoqda, mahalliy xalqlarning adabiy tillari shakllanmoqda. "Madresa" arabchada o'quv mashg'ulotlari o'tkaziladigan bino, joy degan ma'noni anglatadi. Viloyatning yirik shaharlarida tashkil etilgan madrasalar diniy bilimlar va dunyoviy fanlar o'qitiladigan oliy o'quv yurti vazifasini o'tagan. Xorazm va Shoshda osmon jismlarini kuzatish uchun asboblar qurilgan.

ASOSIY QISM

Eron va Markaziy Osiyo qadimiy va yuksak madaniyatli davlatlar mavjud mintaqalardir. Ularning aholisi miloddan avvalgi 3-ming yillikning boshlarida ular yaratgan platformaga birinchilardan bo'lib turishgan. tarixiy taraqqiyot yo'li. ularning yozuvlari va davlat birlashmalari. O'rta Osiyo va Eron xalqlari o'zlarining murakkab tarixiy taqdiriga qaramay, ming yillar davomida o'z madaniyatini saqlab, uzluksiz rivojlantirib, qo'shni va uzoq mamlakatlarga manfaat keltirgan va o'z navbatida uning yutuqlarini o'zlashtirgan.

Ko'pgina olimlar sivilizatsiya haqida gapirganda, ular tarixiy jarayonning spiral rivojlanishi bilan bog'liqligini ta'kidlaydilar. Abu Rayhon Beruniy o'zining "Xronologiya" asarida XI asrda jamiyat taraqqiyotining asosiy tarixiy davrlari haqidagi g'oyani birinchilardan bo'lib ilgari surgan. Arab olimi Ibn Xaldun (XIV) o'zining "Namoz namunalari kitobi" asarida sikllik g'oyasiga to'xtalib, inson salohiyatining o'sishi davriylikning namoyon bo'lishini ta'kidlagan. Tarixiy aylanish nazariyasi italyan tarixchisi va faylasufi Giambattista Viko (18-asr) tomonidan yanada rivojlantirildi. Yigirmanchi asrning boshlarida. Ushbu g'oyani rus faylasufi Nikolay Berdyayev va ingliz tarixchisi Arnold Toynbi ishlab chiqdi.

Bag'doddagi "Donishmandlar uyi" islom madaniyatining gullab-yashnashining boshlanishi bo'lganini alohida ta'kidlaymiz. Musulmon dunyosi IX-XI asrlar. nafaqat qadimgi yunonlar va rimliklarning Evropada unutilgan merosini saqlab qolishga, balki bilimning ko'plab sohalarida yangi kashfiyotlar bilan rivojlantirishga va sezilarli darajada boyitishga muvaffaq bo'ldi. Bularning barchasi zamonaviy ilm-fan va sivilizatsiya asoslarini yaratishga imkon berdi. Uikens islomning Yevropaga ta'sirining umumiy jihatlari haqida gapirar ekan, shunday deb yozgan edi: "Keng ma'noda G'arbning Yaqin Sharqdagi qarzlari deyarli butun tsivilizatsiya asosini tashkil etadi". Shu sababli XII asrdayoq G'arbda arab olimlarining asarlari ommaviy ravishda Yevropa ilmiy tili lotin tiliga tarjima qilina boshlandi.

X-XI asrlarda O'rta Osiyoda Somoniylar, Qoraxoniylar va Xorazmshohlar sulolalarining hokimiyati o'rnatildi. Mahalliy hukmdorlar tomonidan fan va madaniyatga homiylik qilish an'anasi mavjud. Ularning ko'pchiligi ma'naviyat va ma'rifatni qo'llab-quvvatlagan, bu esa ularni homiylikka undagan.

Mahalliy markazlashgan davlatlarning tashkil topishi munosabati bilan mintaqa xalqlarining ijtimoiy-iqtisodiy manfaatlari ham moddiy va ma'naviy madaniyatni rivojlantirish zaruriyatini taqozo etdi. Arxitekturaning ilmiy hisob-kitob, innovatsiya va ilg'or tendentsiyalarga asoslangan jadal rivojlanishi kuzatilmoqda. Madrasalar, masjidlar, kutubxonalar, rabotlar, boshpanalar, karvonsaroylar, saroylar qurilmoqda. Hunarmandchilik va xalq amaliy san'ati, qoyalarni qayta ishlash rivojiga kuchli turtki bo'ladi. Mustahkam ko'priklar qurilmoqda, irrigatsiya inshootlari qurilmoqda.

Og'zaki xalq og'zaki ijodi - folklor rivojlanmoqda, mahalliy xalqlarning adabiy tillari shakllanmoqda. "Madresa" arabchada o'quv mashg'ulotlari o'tkaziladigan bino, joy degan ma'noni anglatadi. Viloyatning yirik shaharlarida tashkil etilgan madrasalar diniy bilimlar va dunyoviy fanlar o'qitiladigan oliy o'quv yurti vazifasini o'tagan. Xorazm va Shoshda osmon jismlarini kuzatish uchun asboblari qurilgan.

Xorazm hukmdori Ali ibn Ma'mun tashabbusi bilan 998-yilda fanlar ibodatxonasi – Ma'mun akademiyasi tashkil etildi. Bu ilmiy markaz matematika, astronomiya, tibbiyot, huquqshunoslik, tarix, falsafa, adabiyot bo'yicha tadqiqotlar olib bordi. Uning yetakchi hamkorlari al-Beruniy edi. Ibn Sino, Abu Sahl Masihiy, Abu Nasr Irokiy va boshqalar. Buxoro, Samarqand, Quva, Marv, Termiz, Shosh, Kesh, O'sh, Xojent, Nasaf, Kermen, Andijonda turli darajadagi o'quv yurtlari soni ortib bormoqda. Kitob san'ati rivojlanib, xattot, muqovachi, bezakchi rassomlarning mahorati oshmoqda, yangi kutubxonalar, kitob bozorlari paydo bo'lmoqda.

Bu holatlarning barchasi mintaqaning intellektual tiklanishiga yordam berdi. Bu davrda o'nlab yurtdoshlarimiz jahon ilm-fani va madaniyatini qimmatli kashfiyotlar, yangi xulosalar bilan boyitdi.

Tahlil qilinayotgan davrda aniq va gumanitar fanlar, badiiy adabiyot, tilshunoslik, san'atning turli shakllari, xalq amaliy san'ati rivojlandi. IX-XII asrlarda viloyat olimlarining izlanuvchanligi tufayli zamonaviy fan va texnikaning ko'plab soha va yo'nalishlariga poydevor qo'yildi.

Muhammad al-Xorazmiy ana shunday olimlardan birinchilardandir. U mashhur matematik va astronomga aylandi. "Algebra" va "algoritm" atamalarining paydo bo'lishi insoniyatga aynan al-Xorazmiy majbur bo'lgan. Uning "Hind usuli bo'yicha qo'shish va ayirish kitobi" o'sha asrlarda arab tilidan lotin tiliga tarjima qilingan. Uning zamondoshi Ahmad al-Farg'oniy ham taniqli astronom, matematik va geograf bo'lgan. Uning "Samoviy harakatlar kitobi va yulduzlar haqidagi fanlar kodeksi" XII asrda. Evropada u ikki marta lotin tiliga tarjima qilingan. Boshqa yurtdoshlarimizning

asarlari ham turli mamlakatlar olimlari tomonidan e'tirof etilib, Yevropa va Osiyo xalqlari tillarida nashr etilgan.

Fan va madaniyatning ko'plab sohalari rivojiga qomusiy allomalar al-Forobiy, Abu Ali ibn Sino-Avitsenna, al-Beruniy va ularning boshqa o'nlab izdoshlari va shogirdlari chinakam salmoqli hissa qo'shdilar. Bu asrlarda tibbiyot fanlari (al-Kumriy, Abu Masur Kamari, Sharafuddin al-Ilokiy, Ismoil Jurjoniy), kimyo fanlari (Abu Bakr ar-Roziy, Abul Hakim al-Kosiy), geometriya va trigonometriya (Mahmud Chag'mini, Shamsutdin). Samarqandiy, Aloul Buxoriy), falsafa (Ibn Miskavayh, Abusahl Masihiy va boshqalar), astronomiya (Abbos Javhariy, Ahmad Marvaziy va boshqalar).

Al-Forobiy o'sha paytda jahonda ma'lum bo'lgan o'ttizdan ortiq fanlarning, jumladan, musiqa nazariyasining, xususan, tovushlar uyg'unligining asosli tavsifini tuzdi, Abu Abdullo al-Xorazmiy fanlarni tasniflash tamoyillarini ishlab chiqdi. Fanlarni farqlash masalalari o'sha asrlarda mintaqaning boshqa olimlarini ham o'ylantirib kelgan.

Shaxmat rivojlangan. O'sha asrlarda ular yuz hujayrali taxtalarda ko'proq o'ynashgan. Abu Bakras-Suli o'sha davrning eng kuchli futbolchisi edi. Yana bir shaxmat mutaxassisi Abulfath ibn Ahmad ushbu o'yin haqida eng qiziqarli kompozitsiyalarni tahlil qilib, maxsus kitob yozgan. Firdavsiy esa "Shohnoma"da shaxmat etyudlarini she'riy tarzda yetkazgan. Aytgancha, Afrosiyobda olib borilgan qazishmalar chog'ida 7-8-asrlarda yasalgan fil suyagidan yasalgan shaxmat topilgan bo'lib, mutaxassislar uni dunyodagi eng qadimgi shaxmatlardan biri deb tan olishgan. Hozir bu topilmalar Samarqand muzeyida namoyish etilmoqda.

O'sha davr mutafakkirlarining asarlari ilmiy vijdonliligi, tadqiqot mavzusini chuqur bilishi, o'zidan oldingi va tengdoshlarini baholashda o'ziga xos xushmuomalalik bilan ajralib turardi.

Demak, Islom Karimov to'g'ri ta'kidlaganidek: "O'rta Osiyo tarixida siyosiy aql-zakovat va ma'naviy jasorat, diniy dunyoqarash va qomusiy ta'limni o'zida mujassam etgan buyuk shaxslar ko'p bo'lgan".

Aniq fanlar bilan bir vaqtda gumanitar bilimlar ham rivojlandi. Farobiy, Ibn Sino, Beruniy kabi matematika, astronomiya, tibbiyot, tabiiy fanlarning ko'plab mutaxassislari jamiyat, ijtimoiy adolat, ideal shahar, taqvoning mohiyati haqida o'zlarining juda qimmatli mulohazalari bilan ajralib turgani diqqatga sazovordir. Yozuvchi Ahmad Yugnakiy, davlat arbobi Nizom al-Mulk o'z asarlarida solih mehnat, bilim va yuksak ma'naviyat natijasida haqiqiy adolat tantana olishini ta'kidlagan.

Tilshunoslar va yozuvchilar galaktikasining ahamiyati katta edi. Mahmud Qoshg'ariy uch jildlik "Turkiy shevalarning o'lmas lug'ati"ni yaratib, unda 7500 dan ortiq turkiy so'zlarning arabcha talqinini bergan. Yusuf Xos Xojib, Yusuf Sakkokiylar badiiy ifoda ustalari edi. Narshaxiy

tarixchilari. Bayhakiy, Balamiy, an-Nasafiylar mintaqaning o‘tmishini tikladilar. Shoirlar Rudakiy. Dakiki. Firdavsiy. S.Termiziy fors va turkiy tillarda mumtoz epik asarlar yaratgan.

Bu asrlarda san'at, xalq og'zaki ijodi sezilarli rivojlandi. Musiqaga oid kitoblar paydo bo‘ldi, maqom ijodkorlari maktablari va “katta ashula” shakllandi. O‘nlab xalq og‘zaki ijodkorlari “O‘g‘uznoma”, “Alpamish”, “G‘erog‘li”, “Manas” va boshqa dostonlarni yoddan ijro etishgan.

Shunday qilib, mintaqada ilm-fan va madaniyat rivoji haqiqatdan ham keng va chuqur bo‘lib, odamlarning ma'naviy dunyosiga foydali ta'sir ko'rsatdi.

Ma'lumki, islom jahon dini sifatida VII asrda vujudga kelgan, mintaqada islomshunoslik VIII-XII asrlarda sezilarli rivoj topgan. Islom dinining shakllanishi va rivojlanishi tahlili shuni ko‘rsatadiki, u arab dunyosida oqim sifatida vujudga kelgan bo‘lsa, keyinchalik to‘lqin kabi ko‘plab mamlakatlarga tarqaldi. Imomlar al-Buxoriy va at-Termiziy islom dinini diniy ta’limot sifatida bahslash va nazariy asoslash jarayoniga muhim hissa qo‘shgan. Ular butun islom olamida islom tushunchasini asoslab bergan hadis olimlari sifatida tanildi. Islom dini va uning axloqiy jihatlari ash-Shoshiy va az-Zamaxshariy tomonidan ishonchli targ‘ib qilingan. Al-Moturudiyning fikricha, islomni talqin qilishda diniy hokimiyatlarga mexanik amal qilish emas, balki aqlga asoslanishi kerak. Al-Marg‘inoniy o‘zining “Hidoya” nomli fundamental asarida musulmon huquqshunosligining asoslarini mukammal ishlab chiqdi, uning ko‘p qoidalari ming yillardan keyin ham bugungi kungacha o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan. Yuqoridagilar bu olimlarning hayot haqiqatlarini chuqur bilishi, odamlarning fikrlarini tushunishi, xayrixohligidan dalolat beradi.

Tasavvufning atoqli namoyandalari Y. Hamadoniy, A. G‘ijduvoniy, A. Yassaviy, M. Gazzoliy, N. Kubroning qarashlari aholi ma'naviy hayotida muhim o‘rin tutgan. Tasavvuf insonni Allohga yaqinlashtirish uchun uning ruhini mukammallashtirish haqidagi ta’limotdir. Bahouddin Naqshband o‘zidan oldingilar ijodini qayta ko‘rib chiqib, XIV asrda yanada mukammal tasavvuf maktabini yaratdi.

Ko'pgina islom mamlakatlarida so'fiylik jamiyatdagi ochko'zlik va shafqatsizlikni, firibgarlikni qoralashdan kelib chiqqan. Bu ta'limotda zohidlik, zohidlik turmush tarzini olib borish, foniylar dunyo ne'matlaridan voz kechish talablari mavjud. Shunisi e'tiborga loyiqki, bu ta'limotning asosiy yo'nalishlaridan biri har narsada pok va halol bo'lish bilan birga faqat o'z mehnati bilan yashash zarurligi edi. Tasavvuf tarafdorlari hayotdan maqsad va axloqiy kamolotni Haq taoloni idrok etish yo'lida ko'rganlar.

Tasavvufning turli oqimlari Qur'on va hadislardan nariga o‘tmaganini alohida ta’kidlaymiz. Mana Naqshbandning xarakterli hikmatlaridan biri:

Dilba yoru dast ba kor

Aytish joizki, Naqshbandning o‘zi ham faqat o‘z mehnati bilan yashagan, topgan pulini yetim-esir, kasal va boshqa muhtojlarga taqsimlagan, hukmdorlardan, amaldorlardan uzoq tutgan,

ularning sovg'a-salomlaridan, noz-ne'matlaridan foydalanmagan. Xarakterli jihati shundaki, viloyatning ko'plab taniqli ta'limotchilari ham "dunyo kasbi"ga ega bo'lgan, u yoki bu hunarga ega bo'lgan, qishloq xo'jaligi haqida ko'p narsalarni bilishgan va hokazo.

XULOSA

Yuqoridagilardan xulosa qilishimiz mumkinki, O'rta Osiyoda islom dini odamlarning ma'naviy kamolotida, aqlli, mehnatkash, sabr-toqatli, mehnatsevar insonning yuksak lavozimga tayinlanishini anglashda muhim o'rin tutgan.

IX-XII asrlarda mintaqadagi ilmiy va adabiy yuksalishning xarakterli xususiyatlarini qayd etamiz.

Fan va madaniyat arboblarining har biri yorqin individual xususiyat va fazilatlarga ega, yuksak bilimdon, qomusiy bilimga ega edi. Ular falsafiy tafakkurga ega bo'lib, tabiiy va aniq fanlarni mukammal bilgan, gumanitar fanlarga erkin yo'naltirilgan.

Ularning ko'pchiligi turkiy va fors tillari bilan bir qatorda arab, lotin, yunon, sanskrit va boshqa tillarni bilgan. Masalan, al-Beruniy Hindistonda bo'lganida qadimgi hind tili – sanskrit tilini o'rganib, unga qadimgi yunoncha Evklidning "Boshlanishi" va Ptolemeyning "Almagest"ini, arab tilidan esa "Astrolaba" asarini tarjima qilgan. Eslatib o'tamiz, Evklidning asari matematika asoslariga bag'ishlangan bo'lib, 15 jilddan iborat edi. Ptolemeyning ishi ham ko'p edi, bu antik davrning astronomik bilimlarining entsiklopediyasi edi. Beruniyning "Astrolab" asari esa goniometrning variantlarini ishlab chiqishga bag'ishlangan bo'lib, u XVIII asrgacha astronomiyada kenglik va uzunlikni aniqlashga xizmat qilgan. Tillarni bilish mintaqa mutafakkirlariga boshqa mamlakatlar olimlari adabiyoti bilan asl nusxada tanishishga yordam berdi.

Yana bir xususiyat shundaki, Markaziy Osiyoda dunyoviy va diniy fanlar parallel ravishda rivojlanib, ko'pincha bir-birini to'ldiradi. Ular bir-biriga qarshi chiqmadilar, chunki, afsuski, bu Evropada sodir bo'ldi (inkvizitsiyani eslang, olimlar, o'qituvchilar tiriklayin yoqib yuborilgan). Bu mintaqada hech qanday kelishmovchilik, ilmiy tortishuvlar, munozaralar bo'lmagan, degani emas. Ammo bu erda, qoida tariqasida, odamlarning o'limi bilan yakunlangan keskin nizolar bo'lmagan, ular ko'pincha madaniyatli tarzda hal qilingan. Bu hodisa, ehtimol, ajdodlarimizning sharqona hikmatlari va ma'lum darajada islom madaniyati ta'sirining in'ikosi bo'lsa kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR TO'YXATI

1. Akhmedova Z. A. PHILOSOPHY OF THE FIRST JADID AHMAD MAHDUM DONISH //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – T. 2. – №. 12. – C. 41-44.

2. Akhmedova Z. A. AHMAD DONISH'S IDEAS ON IMPROVING PUBLIC ADMINISTRATION //Oriental Journal of Philology. – 2021. – T. 1. – №. 2. – C. 9-17.

3. Akhmedova Z. A. ANALYSIS BY AHMAD DONISH ABOUT THE STATE ADMINISTRATION OF THE MANGYT RULERS //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 122-129.

4. За Ахмедова - Новый день в медицине, 2020 HEALTHY LIFESTYLE FOLLOWING-IS THE VESTIGE OF HEALTH

5. Akhmedova Z. A. Reformed and religious views of Ahmad Donish: philosophical and religious studies. International scientific and practical conference P. 96-98

6. Choriyeva M. A. HISTORY OF CREATION" SHAH-NAME" FIRDOUSI //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 45-48.

7. Choriyeva M. A. EPICS OF THE SHOHNOMA. DESCRIPTION AND ANALYSIS OF FIRDAVSI'S POEM "SHOHNOMA" //Oriental Journal of Philology. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 1-8.

8. Чориева М. А. РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОГО ДЕЛА В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ (19-20 ВВ) //Новый день в медицине. – 2020. – №. 4. – С. 733-735.

9. Рахматов Н. Н. ПРОФЕССОР-ЎҚИТУВЧИЛАР МЕҲНАТ САМАРАДОРЛИГИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ СОЦИОЛОГИК ОМИЛЛАР //Журнал Социальных Исследований. – 2021. – Т. 4. – №. 4.

10. Negkadamovich R. N. MODELING OF SOCIAL PROCESSES AFFECTING LABOR EFFICIENCY AND ITS IMPORTANCE //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HISTORY. – 2021. – Т. 2. – №. 6. – С. 25-28.

11. Negkadamovich R. N. THE ROLE OF EDUCATION AND UPBRINGING IN THE FORMATION OF HUMAN SPIRITUALITY //" ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. – 2021. – С. 88-90.

12. Nekkadamovich, Rakhmatov Nuriddin. "ANALYSIS OF SOCIOLOGICAL PROBLEMS IN THE WORK OF PROFESSORS AND TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE PERIOD OF REFORM OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN UZBEKISTAN." *Academicia Globe: Inderscience Research* 2.05 (2021): 530-536.

13. Рахматов Н. Н. THE IMPORTANCE OF A SYSTEMATIC APPROACH AND SOCIAL FACTORS IN ENSURING LABOR EFFICIENCY //Новый день в медицине. – 2020. – №. 4. – С. 133-136.

14. Рахматов Н. Н. Профессор-ўқитувчилар меҳнат фаолияти ва унинг самарадорлигини оширишнинг назарий ва социологик асослари //Журнал Социальных Исследований. – 2020. – №. SPECIAL 1.

15. Ахмедова З. А., Турсунов К. С. Интеграционный процесс в рамках Европейского союза //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 5 (69). – С. 49-52.
16. Ахмедова З. А. Астрономические взгляды Ахмада Дониш //Вестник науки и образования. – 2018. – №. 11 (47).
17. Ахмедова З. А. HUMAN BEING IN THE WORKS OF MEDIEVAL THINKERS //Новый день в медицине. – 2020. – №. 4. – С. 115-118.
18. Ахмедова З. А. XIX АСРНИНГ ИККИНЧИ ЯРМИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИ МАДАНИЯТИ //ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ. – 2021. – Т. 4. – №. 7.
19. Сагикызы А., Шуршитбай М., Ахмедова З. UPBRINGING AND EDUCATION AS FACTORS OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT //Адам элeмi. – 2021. – Т. 88. – №. 2. – С. 18-25.
20. Akhmedova Z. A. THE ROLE OF TEACHING PHILOSOPHY IN MEDICAL UNIVERSITY //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 6. – С. 44-48.
21. Ахмедова З. А. HUMAN BEING IN THE WORKS OF MEDIEVAL THINKERS //Новый день в медицине. – 2020. – №. 4. – С. 115-118.
22. Azizovna A. Z. ROLE AND SIGNIFICANCE OF PHILOSOPHY IN THE LIFE OF SOCIETY //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 11 (75).
23. Ахмедова З. А., Чориева М. А. ТРУД АХМАДА ДОНИША «ИСТОРИЯ МАНГИТСКИХ ГОСУДАРЕЙ» КАК ЦЕННЫЙ ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ БУХАРСКОГО ХАНСТВА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII-ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВВ //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 11 (75).
24. Akhmedova Z. A. Astronomical views of Ahmad Donish //Bulletin of Science and Education. – 2018. – №. 11. – С. 47.
25. Hamdamov B. K., Temirova S. V. FROM THE HISTORY OF BUKHARA FOLK MEDICINE //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 52-55.
26. Гадоева Л. Э. История развития понятия «здоровый образ жизни» в Узбекистане //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 11 (75).
27. Gadoeva L. ETHNOSOCIAL ASPECTS OF A HEALTHY LIFESTYLE //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 9. – С. 446-449.
28. Гадоева Л. Э. Вопросы гуманизма в работах академика И. Муминова //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2018. – №. 5-2. – С. 11-12.
29. Чориева М. А. Экономика и денежное обращение (монеты) в Бухарском эмирате при мангытах (на рубеже 19-20 веков) //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 5 (69). – С. 53-56.

30. Чориева М. А. Историография жизни и политической деятельности последнего мангытского эмира Сейида Алимхана //Наука, техника и образование. – 2018. – №. 9 (50).
31. Чориева М. А. СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ, ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ БУХАРСКОГО ЭМИРАТА В КОНЦЕ XIX ВЕКА //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 11 (75).
32. Ахмедова З. А., Чориева М. А. ТРУД АХМАДА ДОНИША «ИСТОРИЯ МАНГИТСКИХ ГОСУДАРЕЙ» КАК ЦЕННЫЙ ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ БУХАРСКОГО ХАНСТВА ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVIII-ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX ВВ //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 11 (75).
33. ECONOMY C. M. A., CIRCULATION M. IN THE BUKHARA EMIRATE AT THE MANGYT (AT THE BORDER OF THE 19-20 CENTURIES) //Science, technology and education. – 2020. – №. 5. – С. 69.
34. Chorieva M. A. Historiography of the life and political activities of the last Mangyt emir, Seyid Alimkhan //Science, technology and education. – 2018.
35. MA C. EKONOMIKA I DENEZHNOYE OBRASHCHENIYE (MONETY) V BUKHARSKOM EMIRATE PRI MANGYTAKH (NA RUBEZHE 19-20 VEKOV). – 2020.
36. MA C. Istoriografiya zhizni i politicheskoy deyatelnosti poslednego mangytskogo emira Seyida Alimkhana. – 2018.
37. Choriyeva M. A. HISTORY OF CREATION" SHAH-NAME" FIRDOUSI //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 45-48.
38. МА Чориева РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОГО ДЕЛА В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ (19-20 ВВ)- Новый день в медицине, 2020. С. 733-735
39. Akhmedova Z. A. HEALTHY LIFESTYLE AS THE KEY TO HEALTH //SCIENCE AND WORLD. – 2013. – С. 21.
40. Ахмедова З. А., Аннамуратов Ш. La méthodologie traditionnelle et directe d'enseignement des langues étrangères //Молодой ученый. – 2017. – №. 24-2. – С. 16-17.
41. Ахмедова З. А. HEALTHY LIFESTYLE AS THE KEY TO HEALTH //Наука и мир. – 2018. – Т. 2. – №. 4. – С. 21-22.
42. Akhmedova Z. A. THE ROLE OF TEACHING PHILOSOPHY IN MEDICAL UNIVERSITY //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 6. – С. 44-48.
43. Akhmedova Z. A. PHILOSOPHY OF THE FIRST JADID AHMAD MAHDUM DONISH //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 41-44.

44. Турсунов К. Швейцария: оценки хода государственного и общественного строительства в независимом Узбекистане //Fuqarolik jamiyati. Гражданское общество. – 2013. – Т. 10. – №. 3. – С. 83-86.

45. Hamdamov B. K., Temirova S. V. THE POLICY OF RESETTLEMENT OF RUSSIANS TO THE TERRITORY OF TURKESTAN, TURNING IT INTO A RAW MATERIAL BASE FOR COTTON //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 113-121.

46. Hamdamov B. K., Temirova S. V. FROM THE HISTORY OF BUKHARA FOLK MEDICINE //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 52-55.

47. Хамдамов Б. THE HISTORICAL HERITAGE OF ABU ALI IBN SINA-A NECESSARY TREASURE IN THE SPIRITUAL AND EDUCATION OF YOUTH //Новый день в медицине. – 2020. – №. 4. – С. 143-145.

48. Турсунов К. Германия: университетские исследования формирования гражданского общества в Узбекистане //Fuqarolik jamiyati. Гражданское общество. – 2009. – Т. 6. – №. 2. – С. 77-80.

49. Турсунов К. Великобритания: изучение опыта формирования основ гражданского общества в Узбекистане //Fuqarolik jamiyati. Гражданское общество. – 2011. – Т. 8. – №. 3. – С. 89-92.

50. Турсунов К. ЛАТВИЯ: ОЦЕНКИ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В НЕЗАВИСИМОМ УЗБЕКИСТАНЕ //Fuqarolik jamiyati. Гражданское общество. – 2014. – Т. 11. – №. 1. – С. 61-64.

51. Турсунов К., Бафоев Ф. К вопросу становления, функционирования и развития парламентской оппозиции //Fuqarolik jamiyati. Гражданское общество. – 2008. – Т. 5. – №. 1. – С. 53-58.

52. Турсунов К. БЕЛЬГИЯ: ОСВЕЩЕНИЕ ОПЫТА ФОРМИРОВАНИЯ ОСНОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ //Fuqarolik jamiyati. Гражданское общество. – 2010. – Т. 7. – №. 2. – С. 91-94.

53. Tursunov K. S. EUROPE AND THE COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 6. – С. 42-44.

54. Sodikovich T. K. HISTORY OF THE BUKHARA STATE MEDICAL INSTITUTE NAMED AFTER ABU ALI IBN SINO //Наука, техника и образование. – 2020. – №. 11 (75).

55. Tursunov Q. S. NEW UZBEKISTAN AND ELECTION LEGISLATION //CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758). – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 49-51.